

V Aztlánu jsme přece doma: vymístění a čikánská kulturní obroda v hraničním regionu amerického Jihozápadu/mexického Severu

Kateřina Prajznerová

Život v Pohraničí
z tebe neudělá

hispanku indiánku černošku španělku
či bělošku, ale mesticku, mulatku, míšenku

uvízlou v přestřelce mezi tábory
se všemi pěti rasami na svých bedrech
co neví, ke které straně se uchýlit, od které utéct.

[...]

Abys přežila v Pohraničí
musíš žít bez hranic
být křížovatkou.

(Anzaldúa 1987)¹

I. Cyklické vymísťování a čikánská multikulturalita

Kulturně-geografický region amerického Jihozápadu/mexického Severu je hraničním prostorem, který prošel třemi významnými vlnami vymístění. První z nich byla série předkolumbovských vymístění, jejichž účastníky byli též Kočisové, předchůdci Aztéků a Čikánů. Druhá vymísťovací vlna, která se odehrála na počátku šestnáctého století v období španělského „klasického kolonialismu“, měla za následek zpětnou migraci mnoha Aztéků do domovského území jejich předků severně od Tenochtitlánu. Třetí vlnu vymístění přinesl angloamerický „vnitřní kolonialismus“ v polovině devatenáctého století.² Shrnuto slovy Mary Louisy Prattové, „stejně tak jako domorodí Mexičané byli doma v [oblasti dnešního středního Mexika] před příchodem Španělů, mexičtí Američané byli doma v [oblasti dnešního amerického Jihozápadu] před příchodem Angloameričanů“ (Pratt 1993: 862). I krátký historický přehled ukazuje, že tyto vlny vymístění zahrnovaly spolu s „fyzickou dislokací“ také „kolonizační zavedení cizí kultury“.³

Kreativní označení čikánské domoviny jménem Aztlán, k němuž došlo v roce 1969 a po kterém následoval rozkvět aztlánské literární tvorby, naznačuje jedinečnou cyklickou povahu vymisťování v regionu amerického Jihozápadu/mexického Severu. Čikánská kulturní obroda, která v této oblasti probíhá od počátku sedmdesátých let dvacátého století, je jasným indikátorem toho, že zde dochází k určité formě „reteritorializace“, zejména co se týče procesu (znovu)vytváření identity. V rámci tohoto cyklického vymisťování se současní čikánští umělci vracejí ke svému předkolumbovskému dědictví, přičemž imaginativně proplétají nejméně tři kultury – aztéckou, španělskou a angloamerickou. Aztlán, chápaný jako neustále se pohybující a proměňující hraniční prostor nebo také „domovina bez hranic“ (Anaya 1989: 382), se stal ústředním symbolem čikánského hnutí za překonání pozice marginalizovaných cizinců, kterou Čikánové zaujímají v oblasti amerického Jihozápadu/mexického Severu. Vize Aztlánu je tak nejen sjednocujícím inspiračním zdrojem, ale zároveň i politickým manifestem. Aztlánská literatura odhaluje dodnes trvající kolonizační tlaky, ukazuje potřebu reappropriace čikánského území a žádá plnoprávné postavení Čikánů v americké společnosti. Cílem vyhlášení aztlánského duchovního programu (El Plan Espiritual de Aztlán) v roce 1969 bylo připomenout historické a kulturní zakotvení Čikánů. Hlavní bod tohoto programu zdůraznil, že Čikánové nejsou ani vydědenci ani přistěhovalci. Aztlán byl domovem jejich předků a také oni jsou tu doma. Analýza románů Rudolfa Anayae a Graciely Limónové v závěru této práce ilustruje, jak vybraní autoři převyprávějí proces vymisťování a vytvářejí tak cesty ke flexibilním, otevřeným a inkluzivním definicím čikánské identity.⁴

II. Americký Jihozápad/mexický Sever v kulturně-geografickém kontextu

Zkoumaný kulturně-geografický prostor, v tomto článku označovaný jako americký Jihozápad/mexický Sever nebo zkráceně jako jihozápadní region, zahrnuje jižní okraj dnešního Utahu a Koloráda, části jihozápadní Oklahomy a Texasu, jihovýchodní cíp Kalifornie a především také území Arizony, Nového Mexika a severního Mexika, zejména Sonory a Chihuahuy. Nejdůležitějším geografickým elementem sjednocujícím tento topograficky různorodý, ale převážně neúrodný region je aridita – průměrný roční úhrn srážek je někdy necelých deset centimetrů (Waldman 1985: 34). Jednotlivé přírodní útvary, jako skalnatá údolí, stolové hory, obnažené sopečné vyvěřeliny, řeky, kterými proudí voda jen pár týdnů v roce, i klimatické prvky, jako specifická jasnost pouštního světla a stále se měnící zbarvení okolí, vytvářejí unikátní geografickou oblast. Historie mnohanásobného vymisťování dále přispívá k jedinečné spletnosti této jihozápadní krajiny, která má v sobě vepsané příběhy mnoha kultur.

Příkladem propojenosti specifického charakteru jihozápadní geografie a rozmanité jihozápadní kultury je vysoký „krémovitě zbarvený pískovcový skalní útvar“ v severozápadním koutě Nového Mexika, v jehož stínu se skrývá jezírko plněné deštěm a rozpuštěným sněhem stékajícím po skále (Chronic 1987: 230). Ve vyprahlém jihozápadním regionu byly zdroje pitné vody vždy vyhledávanými místy k osídlení i zastávkám na cestách. Kresby a nápisy na stěnách El Morra jsou originálním historickým dokumentem, který zachycuje všechny tři nejvýznamnější vlny vymisťování okolní oblasti. Archeologické nálezy na náhorní ploše El Morra naznačují, že zde již před rokem 1200 stálo městečko Atsinna. Petroglyfy těchto „původních“

obyvatel se v dolní časti skalní stěny kloubů se vzkazy ve španělštině (Don Juan de Oñate 1605, Diego de Vargas 1692, Martin de Elizacochea Bishop of Durango 1737) a angličtině (First Lieutenant James Harvey and Richard H. Kern 1849, dvacet šest jmen amerických imigrantů na cestě do Kalifornie 1858, poetn podpisy stavitel transkontinentální železnice končící zkratkou U.P.R., Union Pacific Railway, 1868). Dnes je tato pıırodn dominanta a kamenn kulturn kronika národním pamtnkem (Murphy 1989; Noble, Woodbury 1983).

Krtk shrnut tohoto zaznamenávání multikulturní historie do geografického prostoru jihozápadní krajiny umořňuje propojen fyzických a kulturních aspektů vymıstn a otevir cestu k bliřšmu porozumění kořenm i širšímu nadregionlnmu významu iknsk kulturn obrody. Ruth Frankenberg a Lata Mani zdůrazňují, že „významy a uinnost konkrétních mocenských postupů a vztahů závisejí na historickm momentu a mst“ (1996: 291). Nutnost zasazen studia kolonizačních diskurz do specifick historick situace a lokality je také jednou ze základních tezí Caren Kaplanov, kter vyzdvihuje pıedevšm potıebu efektivních strategií zachycování současného neokolonialismu. Analýza pojmů „doma“ a „mimo domov,“ „umstn“ a „vymıstn“, „zůstávání“ a „cestování“, „lokace“ a „dislokace“ z historického hlediska vnáší podle Kaplanov do postmodern destabilizace a fragmentace těchto pojmů důležitou dimenzi zodpovědnosti (Kaplan 1996: 1–7).⁵ V iknskm umění se takov zodpovědnost uzce prolíná s politickou angařovanost, zejména v oblasti základních lidských pıv.

Kulturn historie oblasti amerického Jihozápadu/mexického Severu byla nesmrn dynamick jř v pıedkolumbovskm období. Uzemní rozložen zachovaných architektonických památek naznačuje, že tento region byl od pradávna důležitou křiřovatkou obchodních cest, coř se sebou neslo i intenzivn politick a kulturn vymıstovac tlaky. Obzvlst živými centry byly dnešní Mesa Verde, Aztec Ruins, Chaco Canyon, Kayenta a Canyon de Chelly v severovchodn, anasazsk časti regionu. Docházelo zde ke střetům mezi mogollonskmi, hohokamskmi a anasazskmi kulturami, kter se vyvinuly z pıedchzejc koisk pouštní kultury a které byly vřechny do znan míry ovlivněny stıredoamerickm kulturním světem (Waldman 1985: 6–18).⁶ Souasn ikny s těmito kulturami poji kořeny jejich uto-azteckho jazyka, kter byl také jazykem potomků Kois a pıedchdc Aztéků – t opustili jihozápadní oblast kolem roku 100 pı. n. l. (Chávez 1984: 9). Pıesn důvody jejich migrace na jih ař do údolí Anahuac, kde později vybudovali své hlavní msto Tenochtitlán, zstvj nezodpovězenou otázkou. Je ovšem pravdpodobn, že tomuto kolektivnímu exodu napomohly nájezdy nomádských pıedchdc Navah a Apa mluvících atapařskmi jazyky (Waldman 1985: 213).

Jedním z pııklad vepsání této historick fze vymıstovn do jihozápadní krajiny jsou dochovan zlomky pııbh, v nichř hraje hlavn roli erven pskovcov skála, v dnešní době oznaovan jako Spider Rock, kter stıeř vstup do údolí Canyon de Chelly v severovchodn Arizoně. V Zuni Pueblo, kam se uchýlili někteří anasazšt pıedchdci současných Puebl, ji nazvj Polyka deřtovch mračen. Jde o odkaz na postavu obra Polykae, jenř byl, za pııinn prabby Pavounice, potrestán za svou nenasytnost mytickou dvojicí ochránců kmene. erven zabarven skály, kter svm tvarem pıipomn obı nohy, bylo tak podle legendy způsobeno smrtelnm zrannm obra Polykae pıı tomto zápasu o dostatek vláhy (Bruchac 1991: 53–57). Pro Navahy, jejichř domky podl řeky dnes v údolí soused se zbytky anasazskch obydlí zasazenými víře ve skalních stěnách, je tato skalní dominanta spjata s prabbou Pavounic jeřt ujeji. Utvary řıkj Pavoučí skála na památku této duchovní pıedkyn, kter jejich ženy po pııchodu do nového pıostřed naučila tkát (Supplee 1990: 43).

Stejně jako v případě multilingválních nápisů na El Morru (ve španělštině znamenajícím „příkrá skalní stěna“) se do dnešní podoby jména údolí Canyon de Chelly promítají také následující etapy vymístování v jihozápadní oblasti. Slovo „chelly“ vzniklo nejspíše španělským zkomolením navažského „tsegi“, volně přeložitelným jako „skalnaté údolí“, a slovo „canyon“ potom anglickým zkomolením španělského „cañón“, přeložitelným jako „průrva“ (Supplee 1990). Spojení Canyon de Chelly, z hlediska jazykově-obsahové ekonomiky nadbytečné, tak ve svých znásobených kulturních významech uchovává dlouholetou multikulturní historii regionu.

Vymístění španělským tlakem začalo v jihozápadním regionu po roce 1521, kdy Hernán Kortéz zabral aztécké impérium. Kromě toho, že v této době začíná třistaletá španělská kolonizace, značí tento mezník také počátky populačního a kulturního proudu, v čikánské historii příznačně nazývaného El Retorno, Návrat. Aztékové často a dobrovolně doprovázeli španělské průzkumníky na jejich expedicích do nejsevernějších částí Nového Španělska. Docházelo tak k postupnému znovuosídlování domoviny jejich dávných předků (Anzaldúa 1994: 11). Období příchodu Španělů je přelomové také z toho důvodu, že je tradičně považováno za období zrodu mestické čikánské rasy, symbolizované narozením syna Kortéze a jeho aztécké tlumočnice Malintzín Tenépal/La Malinche/Doña María. Neposvěcený vztah Kortéze a Malintzín „definoval Mexičany [a Čikány] jako mestický národ a nelegitimního potomka koloniálního znásilnění a/nebo sexuální zrady“ (Pratt 1993: 860). Traumatický dopad této historické zkušenosti je zachován v samotném aztéckém slovu mestizo, které mimo jiné znamená rozpolcený (Anzaldúa 1994: 78).⁷

Většina dosavadních studií mapujících historii obyvatel mexického původu v oblasti amerického Jihozápadu/mexického Severu začíná až připojením tohoto regionu k území USA v roce 1848 (Mendoza 2001: 22). I když Guadalupská úmluva formálně zajišťovala bývalým mexickým občanům „všechna práva občanů Spojených států ve znění ústavních principů“, v reálných důsledcích se angloamerický zábor v mnohém podobal španělskému typu kolonizace (Acuña 1981: 29). Pozemková práva ani práva přístupu k vodním zdrojům nebyla respektována a kulturní vydědění provázelo politickou a ekonomickou diskriminaci. Mirandé a Enríquez ale zdůrazňují důležité rozdíly mezi těmito dvěma vlnami vymístění. Zdánlivě paradoxně je jednou z hlavních odlišností to, že angloamerické kolonizační postupy dodnes nebyly formálně přiznány. Vliv takového neoficiálního „vnitřního kolonialismu“ na vymístěnou kulturu je díky jeho „nízké vizibilitě“ nejen „ještě zrádnější, ale pravděpodobně také ještě více utlačující“, než vliv dřívějšího „klasického kolonialismu“ španělského typu (Mirandé, Enríquez 1979: 10). Z výše načrtnutého průběhu vymístění v jihozápadním regionu vyplývá, že prohlášení Aztlánu za starodávnou aztéckou/čikánskou domovinu, lokalizovanou v tomto hraničním prostoru, je pro posílení čikánské identity brilantní strategií, která staví na historických kořenech a umožňuje tak navazování kulturní kontinuity.

III. Aztlán jako čikánská domovina

Jak již bylo řečeno v úvodu, Aztlán je v rámci čikánské kulturní obrody chápán ne jako statické, jednoznačně geograficky definované území, ale jako dynamický, mnohvrstevnatý, neustále se proměňující prostor, jako křížovatka kultur v regionu amerického Jihozápadu/mexického Severu. Z tohoto pohledu v sobě Aztlán zahrnuje mnoho aspektů „prostoru třetího

asu“ , definovaného Smadarem Laviem a Tedem Swedenburgem nsledovn: „Prostor tŕetho času“ je „hraniční zónou mezi identitou-jako-podstatou a identitou-jako-shodou okolností“ (Lavie, Swedenburg 1996: 13). „Prostor tŕetho času“ je prostorem, kter pulsuje kulturn energií, kter je „pŕilš rznorod, pŕilš se měnící a pŕilš nespojit, než aby mohl být stabiln“, ale zároveň je to prostor, kter „zůstává zakotven v politice historie/lokace“ (tamtéž 1996: 14).⁸ Kreativní proplétání a pŕedefinovvn prostoru, času a identity jestŕedn sjednocující charakteristikou mnoha uměleckých vyjdŕen aztlnsk/iknsk domoviny.

Inspirační potenciál Aztlánu jako „prostoru tŕetho času“ je zŕejmn na pozadí tyŕ základních, vzjemn souvisejících významových vrstev a funkcí tohoto pojmu:⁹

1) Na mytick uŕovni označuje Aztlán msto zrodu Aztéků – kulturních nrod mluvících jazykem Nahutl. Podle dochovaného mytu to bylo pŕv v Aztlánu, kde „napat jedn hory sedm kmenů vystoupilo ze sedmi jeskyn“ (Anaya 1989: 374). Tyto kmeny po urátů době opustily msto svého zrodu, protože ,jim byla seslna vstba, aby migrovaly na jih a zaloily tam novou civilizaci“ (Anaya 1989: 375). Zároveň jim bylo prorokováno, že na konci období pátého slunce v Tenochtitlánu se do Aztlánu vrátí (Anaya 1989: 375). Aztlán je tedy jak mstem vystoupení na zemsk povrch, tak od poatku pŕedvdanm mstem návratu. V tomto smyslu Aztlán poskytuje hlubok duchovní propojen Čikánů s jihozápadním prostorem.

2) Uveden mytus se shoduje s historicky dolozenou migrací Aztéků do oblasti náhorní ploiny v dnešním stŕednm Mexiku ze severu kolem roku 1168 (Anzaldúa 1987: 4). Znovuobjevování iknskch koŕen v Aztlánu tak dokládá historickou kontinuitu jejich pŕitomnosti v regionu amerického Jihozápadu/mexického Severu.

3) Z geograficko-politického hlediska se Aztlán vztahuje k t časti mexickho zem, kter byla pŕipojena k USA v roce 1848. Země Aztlánu m proto siln politick a sociln náboj, který poukazuje na stále trvající vnitŕn kolonialismus a motivuje iknsk hnutí za lidsk pŕva. Toto hnutí pŕekrauje rámec jihozápadní oblasti a sjednocuje tak iknsk populaci v celonárodním mŕtku.

4) V aztlnsk literatuŕe, kter je klovou součastí iknsk kulturn obrody, Aztlán funguje pŕedevm jako textov praxe a jako psychologick prostor pohraniční identity. Souasn umleck zpracování Aztlánu vyjadŕuj ,znovuzrozen iknsk kolektivní duše skrze mytus“ (Anaya 1989) a vytvŕej tak imaginativn cesty vedoucí dom.

IV. Aztlán jako text

V kontextu iknsk kulturn obrody může být Aztlán chápání jako literární strategie i jako kritick diskurz. Podle Stuarta Halla ,domovina tam někde nečeká, a ji nov etničtí autoŕi znovu objev. Existuje sice urátů minulost, ze které se tam mohou něco dozvědět, ale tato minulost je viděna dnenma očima a musí být proto zaznamenána jako historick pŕbh, jako něco, co musí být vyjdŕeno slovy. Tato minulost je vyprávěním, kter je dokládáno pŕostŕednictvm lidsk paměti, vyprávěním, kter je zachycováno skrze lidsk touhu, vyprávěním, kter je uchopiteln pouze procesem rekonstrukce“ (Hall in Kaplan 1996: 159).¹⁰ Mnoho současných aztlnskch narativ tak může být interpretováno jako dynamick zapisování msta zrodu a zároveň jako fiktivn-historick pŕbh mapující sérii vymístění. Charakteristickou odhodlanost aztlnskch autoŕ znovu imaginativn získat a zabydlet iknsk prostor v rm-

ci regionu amerického Jihozápadu/mexického Severu bych chtěla doložit na příkladu tvorby Rudolfa Anayae a Graciely Limónové.

Rudolfo Anaya, často označovaný za otce aztlánské literatury, je bezesporu nejvýznamnějším představitelem tohoto uměleckého proudu. Jeho trilogie *Bless Me, Ultima* [*Požehnej mi, Ultimo*] (1972), *The Heart of Aztlán* [*Srdce Aztlánu*] (1976) a *Albuquerque* (1992) zachycuje historii čikánského vymíst'ování ve státě Nové Mexiko v průběhu dvacátého století. Romány jsou propojeny metaforou Aztlánu jako několikanásobnou hraniční zónou. Příběh tří generací archetypální čikánské rodiny začíná krátce po druhé světové válce ve venkovské oblasti na okraji městečka Guadalupe, kde se stýká kultura náhorní planiny s kulturou úrodného údolí řeky. Jak naznačuje již příjmení sedmiletého vypravěče, Antonio Márez y Luna (Moře a Měsíc), se s pomocí moudré Ultimy učí organicky spojovat prvky těchto dvou kultur. Počátky jeho cesty k nezávislé umělecké dráze jsou naplněny hledáním nových způsobů integrace mnohvrstevnatého kulturního dědictví a posilujícího potenciálu obsaženého v kulturní geografii „náhorní planiny a říčního údolí, měsíce a moře, [křesťanského] Boha a zlatého kapra“ do nějakého uceleného konceptu „nového náboženství“ a osobní identity (Anaya 1972: 247).

Druhý román se odehrává převážně v šedesátých letech a sleduje přesun celé rodiny do velkoměsta Albuquerque, ležícího na hranici mezi čikánskou čtvrtí a angloamerickým centrem.¹¹ Klemente Chávez, reprezentující generaci Antoniova otce, se jen těžko vypořádává se ztrátou blízkého souznění s přírodou a s rytmem ročních období, které zažíval v okolí své rodné Guadalupe. Z propadu depresi a alkoholismu ho zachrání imaginativní identifikace s aztéckým mýtickým hrdinou Quetzalcóatlem. Tato duchovní pouť Klementa navrací do doby, kdy „nebe bylo želvou a slunce bílým srdcem, který se po ní každý den proháněl“, a zavede ho až do samého srdce Aztlánu (Anaya 1976: 2). Po návratu ze své vizionářské cesty se Klemente stává vůdčí osobností čikánských protestů proti sociálnímu útlaku, zejména proti špatným pracovním podmínkám v albuquerských železničních závodech.

Třetí část Anayovy trilogie je zasazena na rozhraní mezi chudinským čikánským prostředím v Albuquerque a bohatou čikánskou komunitou na předměstí této v osmdesátých letech se rozrůstající metropole. Kromě otevřené konfrontace jednotlivých sociálních vrstev čikánské městské populace tento román pokračuje ve zkoumání multikulturního aspektu čikánské identity. Klementův dospívající vnuk, Abrán Chávez, který vyrostl v uzavřeném kruhu čikánské čtvrti, je znenadání nucen přijmout angloamerické elementy svého dědictví, učí se je propojovat s mexickými tradicemi své nevlastní matky a nakonec přijímá i víru své nastávající manželky, která pochází z malé horské vesničky a jejíž léčitelské umění integruje pueblvské a katolické náboženství. Ústy Abránovy nevlastní matky Anaya zdůrazňuje, že „peníze nejsou konstantou, ale země ano“ (Anaya 1992: 151). Stejně jako v obou předchozích románech je tak i v této závěrečné části trilogie zobrazeno trvajících čikánské kulturně-geografické zakořenění v jihozápadním prostoru.¹²

Také v románové tvorbě Graciely Limónové, která představuje o něco mladší generaci aztlánské literatury, umožňuje mestická narativní metoda imaginativní usmíření v prostoru nacházejícím se na křižovatce kultur. Tato mestická literární metoda (the mestizaje method) reflektuje konceptualizaci „mestického vědomí“ (la consciencia de la mestiza) definovaného Glorií Anzaldúaovou (1987: 78). „Mestické vědomí“ pracuje na základě „představ, které

ukazují, jak transcendovat dualitu“ (Anzaldúa 1987: 80). Jinými slovy, jde o specifickou formu subjektivity schopné stálé a okamžité „transformace a relokace“ (Sandoval 1998: 359). Limónová se, podobně jako Anaya, zaměřuje na zaplňování četných mezer v oficiální (tj. interpretované z hlediska kolonizátorů) verzi vymístění, k němuž dochází v regionu amerického Jihozápadu/mexického Severu. Přínos Limónové spočívá zejména v tom, že etapy tohoto vymístění přepisuje z pohledu čikánských žen, které byly a jsou utlačovány jak koloniálním rasismem, tak čikánským sexismem.¹³ V sérii sestávající ze tří rychle za sebou vydaných románů, *The Memories of Ana Calderón [Vzpomínky Any Kalderónové]* (1994), *Song of the Hummingbird [Kolibrí zpěv]* (1996) a *The Day of the Moon [Měsíční den]* (1999), Limónová dokumentuje chybějící části čikánské historie a poukazuje na styčné body mezi minulostí a současnou sociální realitou.

Život Any Kalderónové přemostňuje nejen hranice kulturně-geografické, ale také politické a společenské. Proces sebepoznávání pro ni začíná na pláži Puerto Real nedaleko Santa Dominga ve dvacátých letech minulého století, kde v průběhu svého dětství naplněném aztéckou mytologií sní o útěku z chudého rybářského prostředí za vidinou taneční kariéry a kam se později vrací jako úspěšná podnikatelka, aby se vyrovnala s početnými osobními ztrátami a neodbytným pocitem viny. Po smrti Aniny matky přimějí ekonomické tlaky otce k přesunu rodiny na daleký sever. Anino putování životem ji přivádí nejdříve krátce do Sonory, kde zakouší, jaké to je pracovat na poli jako sezónní pomocnice a kde umírá jedna z jejích mladších sester.¹⁴ Poté se zbytek Aniny rodiny usazuje v Los Angeles, na druhé straně státní hranice. Tato emigrace ale nepřináší šťastné rozuzlení. Naopak, přicházejí další ztráty, které zrcadlí životní zkušenosti mnoha čikánských žen ve čtyřicátých letech. Anin bratr je smrtelně zraněn při rasových nepokojích v Los Angeleském přístavu v roce 1943,¹⁵ její předčasné mateřství pro ni znamená vyhnání z otcovského domu a svévole jejího odcizeného milence zapřičiňuje nucenou adopci Anina syna. I když Ana postupně získá vlivnou pozici v podnikatelském prostředí Los Angeles, je neustále pronásledována pocitem vlastní bezcennosti. Pobízena živými vzpomínkami na své sny protkané dětstvím v mexické rybářské osadě se Ana rozhoduje znovu překročit hranici a opouští svět vysoké kalifornské společnosti. Z bývalého tichého Puerta Real je v roce 1975 sice oblíbené turistické letovisko, ale Anina odlehlá jeskyně a čerstvě obnažená pláž jsou za svítání pořád stejně magické. Pohled do smaragdových vln má stále svou hypnotickou moc, která Aně napomáhá k hlubšímu nahlédnutí do sebe samé.

Následující román Limónové, *Song of the Hummingbird*, hledá paralely mezi výše zmíněnými současnými migracemi a pradáváním putováním Aztéků po pádu Tenochtitlánu. Dynamika prvních kontaktů mezi Evropany a Aztéky reflektuje současné, mnohdy napjaté, snahy o porozumění v multikulturním jihozápadním prostoru a poukazuje na podobnosti mezi španělskou a angloamerickou kolonizací. Limónová převypravuje toto významné období v historii čikánské vymístění očima jedné z Montezumových dvorních dam. Je podzim roku 1583 a Huitzítzilín (Hummingbird, Kolibrice, po příchodu Španělů křtěná María de Belén), které je již osmdesát dva let, tuší, že její čas se naplňuje. Požádá tedy mladého františkánského kněze Otce Benita Laru o zpověď a využívá této příležitosti k předání svého životního příběhu. Jak sama říká, „už brzy zemřu a někdo musí slyšet, jak se mí lidé stali takovými, jakými dnes jsou“ (Limón 1996: 19). Po několik dní Otec Benito přichází za Huitzítzilín do kláštera, který byl vystaven na místě Huitzítzilína rodného domu.

Rozhovory Otce Benita s Huitzítzilín procházejí momenty blízcími se hádkám i momenty naplněnými vzájemným spřízněním a v průběhu jejich konverzace se jejich vztah významně změní. Otec Benito je v kolonii Nové Španělsko nováčkem a je zpočátku Huitzítzilínovým barvitým a neostýchavým vyprávěním zastrašen a znechucen. Když ale zjistí, že si Huitzítzilín pamatuje detaily z doby dobývání Tenochtitlánu, které nebyly dosud zaznamenány ve španělských kronikách, začne si části Huitzítzilíniny výpovědi zapisovat. Její charakteristika kulturního rozpadu Aztéků po roce 1521 předpovídá šok, který otrásl Mexičany vymístěnými v jihozápadním regionu v roce 1848, když říká: „viděli jsme, že jsme v této zemi cizinci“ (Limón 1996: 15) a „naše jazyky [...] vyschly“ (Limón 1996: 97). Huitzítzilín si Otce Benita postupně získá svou zarputilou upřímností a tragédie jejího života ho hluboce osobně zasáhne. Huitzítzilín je také ovlivněna otázkami a reakcemi milého a citlivého kněze. Je sice opakovaně rozžlobena a zaskočena tím, že Otec Benito trvá na striktním rozlišování informací, které mají historickou důležitost a patří do jeho rodící se kroniky, od informací čistě osobních, které mají být uchovány pouze v jeho srdci jako zpovědní tajemství. Postupně se ovšem naučí předvídat zahanbení a rozpaky Otce Benita a začne mu dávat malá varování, než mu vypoví o další nečekané události svého dramatického života. Otec Benito si nakonec uvědomí, že Huitzítzilín a její lidé cítí bolest, lásku i nenávisť úplně stejně jako Španělé a že Huitzítzilín žádá jeho samotného – a ne jeho boha – o odpuštění jejich hříchů.

Opakovaná nedorozumění, která narušují proud rozhovorů mezi Huitzítzilín a Otcem Benitem, poukazují na nezastupitelnou historickou úlohu tlumočnicků, zejména v přelomových obdobích vymístění. Huitzítzilín se ztotožňuje s Malintzín, tlumočnicí a konkubínou Hernána Kortéze, hned v několika směrech. Jak Huitzítzilín přiznává, Malintzín „udělala, co jí srdce a rozum napovídaly a já jsem udělala mnoho stejných věcí“ (Limón 1996: 72). Obě ženy byly prodány svými rodinami – Malintzín do mayanského otroctví, Huitzítzilín do výhodného, ale krutého manželského svazku. Obě byly sexuálně přitahovány Španěly, zejména jejich očima, které „měly barvu jezera za jasného dne“, jejich kůží, která „měla barvu bílého peří“, a jejich vlasy, které „byly zlaté, jako barva kukuřice“ (Limón 1996: 101–102). Obě však byly svými španělskými milenci opuštěny a připraveny o děti narozené z těchto vztahů. Obě byly navíc z vyšších společenských vrstev, vzdělané a schopné mluvit několika jazyky. Propojením Huitzítzilíných a Malintzíných osudů Limónová vyjadřuje předpoklad, že tyto (a mnohé další) dávné tlumočnice si navzdory nelehkým podmínkám uchovaly jistou míru autonomie, vůli k přežití a hlavně jistou vizi budoucnosti. Jejich funkce kulturních zprostředkovatelek jim umožnila vyvíjet jedinečný kulturní vliv. Bernal Díaz del Castillo ve svém deníku zaznamenal, že Malintzín se rychle stala schopnou strategičkou a taktičkou (Castillo in Pratt 1993: 876). Způsob, jakým Huitzítzilín nalákala Otce Benita Laru, aby vyslechl a zapsal její verzi historie, je příkladem vynalézavosti těchto prostřednic v dialogu mezi kulturami v rámci jihozápadního prostoru. Z tohoto pohledu se dá říct, že téměř všechny čikánské autorky jsou jako Malintzín (a Huitzítzilín), konkrétně z hlediska toho, že „se hladce pohybují mezi několika kulturami a jazyky“ (Rebolledo 1995: 64) a že zasazují vymístěný hlas čikánských žen do „samého nitra“ křížovanky jihozápadních kultur (Alarcón 1998: 373–374).

Ve svém nejnovějším románu *The Day of the Moon*, který je také jejím dosud nejkompexnějším a nejradikálnějším dílem, Limónová pokračuje v resuscitaci „indiánských“ prvků čikánského kulturního dědictví, v tomto případě nejen aztéckých. Prohlubuje záro-

ve sv typicky vysoce inovan pŕevypravovn dochovan historie, pŕiemz se nyní věnuje tz historii mytick. Stejn jako v *Memories of Ana Calderón*, Limnov mapuje dopady několikerého pŕekroen relativn nov zaveden státní hranice, rozdělující region amerického Jihozápadu/mexického Severu, na vztahy tŕ generací jedn mestick rodiny v pŕbhu dvacátého století. Podobn jako v *Song of the Hummingbird*, rezonují v umleckm vyjdŕen těchto dopad mty původních obyvatel této oblasti – v tomto pŕpad aztck víra v obrozovac schopnosti boha Xipe Totec a rarmursk (tarahumar-sk) víra v Msn den.

Zmnn radikálnost tohoto románu spoiv zejména v tom, jak Limnov pracuje s těmito mty. Nejmlad hrdinka, asi dvacetilet Alondra, se teprve po smrti patriarchy rodiny, Dona Flavia Betancourta, v roce 1965 dozvd pravdu o původu a osudu svých rodičů. Je matku a svou jedinou dceru uvěznil Don Flavio v sanatoriu pro duevn nemocn a jejího otce, nejrychleho bzce mezi Rarmury, nechal zavrazdit. Toto odhalen pŕivd Alondru k oputn jejího neuspokojivého života v Los Angeles a k hledání svých koŕen v rarmursk horsk oblasti, v jejz blízkosti mval Don Flavio svou haciendu. Alondra se zde cítí doma a postupn nachází cestu k usmren se se svým dědou i svou mestickou historií. Vrazn ji pŕi tom napomáhá identifikace matčina i svého vlastního života s pŕbhem Xipe Totec a také její inspirace Měsíčním dnem. Xipe Totec se v Alondŕin chápání mn na bohyni ztlesnujc schopnost znovuzrozen lidského ducha: „Pomstychtiv duch smrtí stáhl z Xipe Totec kzi – ale ona nezemřela. Navlkla se opět do své kze a vrtla se k životu“ (Limón 1999: 146).¹⁶ Alondra také pŕijm za svůj koncept Měsíčního dne, kter se váže k té části života, kdy sníme a za pomoci našich pŕedk „tvoŕme nov psn a bsn“ (Limón 1999: 112). Limnov tak otevr prostor pro zahojen téměř dva tisíce mil dlouh a asi osm století star „otevren rány“ v srdci amerického Jihozápadu/mexického Severu (Anzaldúa 1987: 2).

Řeeno slovy vyprave v povídce Rudolfa Anayay „B. Traven Is Alive and Well“ [B. Traven je živ a zdrav], „v Mexiku as recykluje. as se vrací do minulosti a kŕesan se tu snadno pŕistihne, jak sn o starodávných aztéckých rituálech. Ten, kdo si nemyslí, že se Quetzalcatl vrátí, aby zachránil Mexiko, mlo vř“ (Anaya 1995: 127). Srie vymístění odehrávajících se na „transhranici“ (Saldívar 1997: 34) mezi USA a Mexikem také plyne v kruzích. Ve stŕedu těchto kruhových pohybů se vynoŕuje Aztlán, kter propojuje as a prostor, duchovno, umění a politiku, a otevr pro nkolikansobn vymístění ikny cestu k definování sebe sama. Stává se tm časo-prostorem „tvoŕivosti a ujstn a komunity“ (Lavie, Swedenburg 1996: 16). Pokračující imaginativn pŕemostovn dnešní reality a minulosti, zachycovan v souasn iknsk literatuŕe, stvrzuje kontinuln pŕtomnost a autenticitu iknsk historick zkušenosti v regionu amerického Jihozápadu/mexického Severu. Anayova prorock otázka pro ikny ale zůstává otevŕenou výzvou pro vechny kultury: „Máme jako dědicové a obyvatel Aztlánu odvahu udělat další krok a považovat na domovinu za domovinu bez hranic? Máme odvahu otevŕt náruč a podělit se o opravdov duchovní spŕznn vycházející z pocitu vlastn domoviny s každou dal skupinou, kter sn o sv domovin?“ (Anaya 1989: 380).

Poznámky

- 1 Úryvek je mým amatérským překladem, z něž se mimo jiné vytrácí multilingvální dynamika básně Glórie Anzaldúaové. Uvádím proto také původní text:

To live in the Bordelands
means you...
are neither *hispana india negra española*
ni gabacha, eres mestiza, mulata, half-breed
caught in the crossfire between camps
while carrying all five races on your back
not knowing which side to turn to, run from;
[...]
To survive in the Borderlands
You must live *sin fronteras*
Be a crossroads.
(Anzaldúa 1987)
- 2 Mirandé a Enríquez označují jako „klasický kolonialismus“ situaci, v níž „vzdálená země je podmaněna cizí velmocí“ (1979: 9). „Vnitřní kolonialismus“ podle nich představuje situaci, v níž „je získáno sousedící území“ (tamtéž). „Vnitřním kolonialismem“ v čikánském kontextu se také podrobně zabývá Rodolfo Acuña ve své obsáhlé studii čikánské historie *Occupied America: A History of Chicanos*.
- 3 Toto rozlišení mezi „fyzickou dislokací“ a „kulturním vymístěním“ je převzato z úvodu knihy Angeliky Bammerové *Displacements: Cultural Identities in Question* (Bammer 1994: xi).
- 4 Jsem si vědoma, že označení Čikánové (a ne například Hispánci, Latinové nebo Američané mexického původu) je potenciálně problematické a vyžaduje alespoň krátké vysvětlení. „Chicano/a“ je slovo aztéckého původu (jazyk Nahuátl), které v překladu znamená „nejchudší ze všech chudých“. Od šedesátých let dvacátého století se sebeoznačení „Chicano/a“ stalo klíčovým výrazem v Hnutí za občanská práva a s ním spojené kulturní obrodě, protože umožnilo uvědomění si kolektivní identity. Je to tedy jméno vyrůstající z historicko-kulturního dědictví jihozápadního regionu, které je však dnes identifikačním prostředkem pro Američany mexického původu v rámci celých Spojených států (*Quest for a Homeland*).
Stejně jako Chicano/a je Aztlán slovo aztéckého původu. V překladu znamená „místo volavek“ nebo přeneseně „bílé místo“ a označuje mýtické sídliště Aztéků po jejich vystoupení na zemský povrch a před jejich migrací na jih. Přesné geografické vymezení této domoviny zůstává nejisté (viz <http://www.azteca.net>).
- 5 Pro přesnost uvádím tyto pojmy také v anglickém originálu: „home“ a „away“, „placement“ a „displacement“, „dwelling“ a „travel“, „location“ a „dislocation“ (Kaplan 1996: 1–7).
- 6 Tento vliv středoamerických kultur se projevoval zejména v jejich nekočovném, zemědělsky založeném společenském uspořádání. Hlavními plodinami byly kukuřice, fazole, a tykve (Waldman 1985: 6–18).
- 7 Anzaldúaová používá anglické vyjádření pro slovo mestizo, doslova tedy „torn between ways“ (1994: 78).
- 8 Pro přesnost opět uvádím anglický originál těchto citací: „a third-time space“ je „a borderzone between identity-as-essence and identity-as-conjuncture“ (Lavie, Swedenburg 1996: 13). A dále „third-time space“ je druhem terénu, který je „too heterogenous, mobile, and discontinuous for fixity“, ale který „remains anchored in the politics of history/location“ (tamtéž 1996: 14).

- ⁹ Moje klasifikace těchto čtyř základních významových vrstev a funkcí pojmu Aztlán se do znan míry opírá o rozlišení tř podstatnch aspekt „mnohansobnch resonanc“ vymstn, jak byly popsny Angelikou Bammerovou: „vymstn jako teoretick signifikt, jako textov strategie a jako it zkuenost“ (Bammer 1994: xiii). V anglickm originlu Bammerov rozliuje mezi „displacement as a theoretical signifier, a textual strategy, and a lived experience“ (tamtéž 1994: xiii).
- ¹⁰ Protože jsem si ze stylistickch dvod dovolila volnj peklad, uvádím tak anglick originl: „The homeland is not waiting back there for the new ethnics to rediscover it. There is a past to be learned about, but the past is now seen, and it has to be told. It is narrated. It is quoted through memory. It is grasped through desire. It is grasped through reconstruction“ (Hall in Kaplan 1996: 159).
- ¹¹ Nzev romnu, *Albuquerque*, zachycuje ono prvn „r“, kter po pchodu Angloameran vypadlo z pvodnho panlskho nzvu tto metropole, a neprimo tak ad jeho obnovn.
- ¹² Protože tvorb Rudolfa Anaye se jž dostalo znanho tenrskho i kritickho ohlasu, omezuj se jen na strun shrnut jeho zpsob zpracovn tmatu vymstn. Podrobnj analzu Anayova rozshlho dla nabz napklad Broncano 2002; Cochran 1995; Kanoza 1999; Khader 2002; Robinnett 2003; Saldívar 1990; Taylor 1990 a Villar Raso, Herrera-Sobek 2001.
- ¹³ K dalm spisovatelkm, kter zobrazují pedevm životní osudy čikánských žen a jejichz tvorba tvor jeden z nejdraznjch proud souasn iknsk renesance, patří napklad Sandra Cisneros, Denise Chávez, Roberta Fernández, Alicia Gaspar de Alba a Helena María Viramontes.
- ¹⁴ Tato zkušenost, kter spojuje Anu s mnoha ikny její generace, je také ustřednm tématem znm sbírky povídek Tomse Rivery *...y nose lo trag la tierra/...and the earth did not devour him [... a zem jej nepohltila]* (1971) a romn *The Plum Plum Pickers [Sbrai ovoce]* (1969) Raymonda Barria a *Under the Feet of Jesus [Pod Jeovmi chodidly]* (1995) Heleny Mari Viramontes.
- ¹⁵ Z iknskho pohledu jsou tyto nepokoje zpracovány také v dramatu *Zoot Suit [Hnd uniformy]* (1978) Luise Valdze.
- ¹⁶ V autorskm podekovn Limnov zmiňuje, že i když Xipe Topec je většinou odborníky považování za boha mužského rodu, rozhodla se pro zpracování vize jeho ensk identity, aby tak zdůraznila symbolismus daru nového života.

Literatura

- Acua, R. 1981. *Occupied America: A History of Chicanos*. New York: Harper.
- Alarcón, N. 1998. „Chicana feminism: In the tracks of ‚the‘ native woman.“ In C. Trujillo (ed.) *Living Chicana Theory*. Berkeley: Third Woman Press, s. 371–382.
- Anaya, R. 1992 [1994]. *Albuquerque*. New York: Warner Books.
- Anaya, R. 1989 [1995]. „Aztlán.“ In R. Anaya (ed.) *The Anaya Reader*. New York: Warner, s. 367–383.
- Anaya, R. 1972 [1994]. *Bless Me, Ultima*. New York: Warner.
- Anaya, R. 1976 [2001]. *The Heart of Aztlán*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Anzaldúa, G. 1987. *Bordelands/La Frontera: The New Mestiza*. San Francisco: Spinsters.
- Bammer, A. 1994. „Introduction.“ In A. Bammer (ed.) *Displacements: Cultural Identities in Question*. Bloomington: Indiana University Press, s. xi–xx.
- Broncano, M. 2002. „Landscapes of the magical: Cather’s and Anaya’s explorations of the Southwest.“ In J. N. Swift, J. R. Urgo (eds.) *Willa Cather and the American Southwest*. Lincoln: University of Nebraska Press, s. 124–135.

- Bruchac, J. 1991. „The Hero Twins and the Swallower of Clouds.“ In *Native American Stories*. Golden: Fulcrum Publishing, s. 53–57.
- Chávez, J. R. 1984. *The Lost Land: The Chicano Images of the Southwest*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Cochran, S. 1995. „The ethnic implications of stories, spirits, and the land in Native American Pueblo and Aztlán writing.“ *MELUS* 20: 69.
- Chronic, H. 1987. *Roadside Geology of New Mexico*. Missoula: Mountain Press.
- Frankenberg, R., Mani, L. 1996. „Crosscurrents, crosstalk: Race, ‚postcoloniality‘, and the politics of location.“ In S. Lavie, T. Swedenburg (eds.) *Displacement, Diaspora, and Geographies of Identity*. Durham: Duke University Press, s. 273–293.
- Kanoza, T. M. 1999. „The Golden Carp and Moby-Dick: Rudolfo Anaya’s multiculturalism.“ *MELUS* 24: 159–171.
- Kaplan, C. 1996. *Questions of Travel: Postmodern Discourses of Displacement*. Durham: Duke University Press.
- Khader, J. 2002. „Transnationalizing Aztlán: Rudolfo Anaya’s *Heart of Aztlán* and US proletarian literature.“ *MELUS* 27: 83–106.
- Lavie, S., Swedenburg, T. 1996. „Introduction: Displacement, diaspora, and geographies of identity.“ In S. Lavie, T. Swedenburg (eds.) *Displacement, Diaspora, and Geographies of Identity*. Durham: Duke University Press, s. 1–25.
- Limón, G. 1999. *The Day of the Moon*. Houston: Arte Público Press.
- Limón, G. 1994. *The Memories of Ana Calderón*. Houston: Arte Público Press.
- Limón, G. 1996. *Song of the Hummingbird*. Houston: Arte Público Press.
- Mendoza, L. G. 2001. *Historia: The Literary Making of Chicana and Chicano History*. College Station: Texas A&M University Press.
- Mirandé, A., Enríquez E. 1979. *La Chicana: The Mexican-American Woman*. Chicago: University of Chicago Press.
- Murphy, D. 1989. *El Morro National Monument*. Tucson: Southwest Parks and Monuments Association.
- Noble, D. G., Woodbury, R. B. 1983. *Zuni and El Morro: Past and Present*. Santa Fe: Ancient City Press.
- Pratt, M. L. 1993. „‚Yo Soy La Malinche‘: Chicana writers and the poetics of ethnonationalism.“ *Callaloo* 16: 859–873.
- Quest for a Homeland*. PBS documentary.
- Rebolledo, D. T. 1995. *Women Singing in the Snow: A Cultural Analysis of Chicana Literature*. Tucson: University of Arizona Press.
- Robinett, J. 2003. „Looking for roots: Curandera and shamanic practices in southwestern fiction.“ *Mosaic* 36: 121–134.
- Saldívar, J. D. 1997. *Border Matters: Remapping American Cultural Studies*. Berkeley: University of California Press.
- Saldívar, R. 1990. *Chicano Narrative: The Dialectics of Difference*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Sandoval, Ch. 1998. „Mestizaje as method: Feminists of color challenge the canon.“ In C. Supplee, D. Anderson, B. Anderson 1990. *Canyon de Chelly: The Story behind the Scenery*. Las Vegas: KC Publications.

- Taylor, P. B. 1990. „The Mythic Matrix of Anaya’s *Heart of Aztlán*.“ In M. Bridges (ed.) *On Strangeness*. Tbigen: Narr, s. 201–214.
- Trujillo (ed.) *Living Chicana Theory*. Berkeley: Third Woman Press, s. 352–370.
- Villar Raso, M., Herrera-Sobek, M. 2001. „A Spanish novelist’s perspective on Chicano/a literature.“ *Journal of Modern Literature* 25: 17–34.
- Waldman, C. 1985. *Atlas of the North American Indian*. New York: Facts on File.

Internetov zdroje

azteca.net: <http://www.azteca.net/aztec/html>

Auorka

Kateřina Prajznerov vyuuje literaturu Spojench stt a Kanady na Masarykov univerzit v Brn. Zajm se zejména o otzky spojen s etnickou a regionln rozmanitost souasn severoamerick przy. Kontaktn e-mail: prajzner@fss.muni.cz